

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Inkludering i förskolan

En kvalitativ intervjustudie om förskollärares arbete med barns delaktighet i förskolan

Namn Blerina Ahmeti, Anna-Karin Nilsson &
Sara Ring
Förskolläraryrket

Examensarbete: 15 Hp
Kurs: LÖXA2G
Nivå: Grundnivå
Termin/år: VT 2019
Handledare: Frida Siekkinen
Examinator: Ingrid Henning Loeb

Nyckelord: Inkludering, barn i behov av särskilt stöd, demokrati, förskola

Abstract

Syftet med vår studie är att få en förståelse och inblick för vilken syn pedagoger har på arbetet med inkludering av barn i behov av särskilt stöd i förskolan. I studien har vi valt att använda oss av metoden kvalitativa intervjuer för att ha möjlighet till att kunna få en djupare och bättre förståelse över begreppet inkludering och hur det inkluderande arbetet kan se ut i förskolan.

Vårt resultat visar de grundläggande arbetet med inkludering i förskolan och de centrala delarna i hur en inkluderande miljö kan se ut. Resultatet framför även om att alla barn oavsett förutsättningar och behov ska ha rätt till delaktighet i förskolan oberoende av vilken svårighet barnet har. Ytterligare framkommer det även i resultatet att det är viktigt att ha närvarande, kompetenta och engagerade pedagoger för att kunna möjliggöra inkludering av alla barn oavsett behov och förutsättningar.

Förord

Det har varit intressant och lärorikt att få göra denna studie. Vi har tagit del av ny kunskap som vi kommer att ha nytta av i vårt framtida yrke. Vi har tillsammans stöttat och uppmuntrat varandra under resans gång. Vi vill tacka alla förskollärare för att de gjort de möjligt för oss att genomföra denna studie. Dessutom vill vi tacka vår handledare Frida Siekkinen för hennes stöttning och hjälp vi fått i processen från idé till färdig uppsats. Tack!

Innehållsförteckning

Förord	1
Innehållsförteckning	1
1 Inledning	2
2 Bakgrund	3
2.1 Inkludering.....	3
2.2 Barn i behov av särskilt stöd.....	3
2.3 Demokrati	4
3 Studiens syfte och frågeställningar	5
4 Tidigare forskning	5
4.1 Inkludering i förskolan	5
4.2 Barn i behov av särskilt stöd.....	6
4.3 En inkluderande förskolemiljö	7
5 Teori	9
5.1 Fenomenografi	9
6 Metod	10
6.1 Kvalitativa intervjuer	10
6.1.1 Urval	11
6.1.2 Genomförande.....	11
6.1.3 Analysmetod	12
6.1.3.1 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet.....	12
6.1.4 Etiska aspekter	13
7 Resultat	13
7.1 Inkludering.....	13
7.2 Inkluderande förskolemiljö.....	16
7.3 Barn i behov av särskilt stöd.....	19
8 Slutdiskussion	21
8.1 Vidare forskning	24
9 Referenser	25
10. Bilagor	27

1 Inledning

Enligt förskolans läroplan (Skolverket, 2018) ska den pedagogiska verksamheten anpassas till alla barn och alla barn ska få möjligheten att bli inkluderade i verksamheten utifrån deras olika förutsättningar och behov. Våra erfarenheter från den verksamhetsförlagda praktiken säger oss att det är en utmaning för förskollärare att anpassa verksamheten efter alla barn för att möjliggöra inkludering. Skolinspektionen (2018) visar att pedagoger inte gör tillräckliga anpassningar utifrån elevers olika behov och förutsättningar. Utifrån granskningar som Skolinspektionen gjort så framkommer det stora skillnader på hur förskolan arbetar med barn i behov av särskilt stöd. Därav vill vi i denna studie undersöka förskollärares beskrivningar och uppfattningar kring deras arbete med att inkludera alla barn oavsett deras förutsättningar och behov. Vi är funderade på om förskolan verkligen har möjlighet att arbeta inkluderande med alla barn och om det finns rätt förutsättningar för att skapa en bra inkluderande verksamhet för alla.

Genom intervjuer med förskollärare har vi fått möjlighet att undersöka hur förskollärare ser på inkludering och deras arbete med att skapa inkluderande miljöer för alla barn. Förskolans läroplan (Skolverket, 2018) nämner att inkludering är ett aktuellt ämne samt att förskolan ska anpassa verksamheten och miljön efter alla barn. Vidare poängteras det att barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd än andra ska få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar. Detta för att skapa samma möjligheter för barnen till ett lärande och utveckling i sin egna takt (Skolverket, 2018). Under vår förskollärarytbildning har vi fått en grundläggande kunskap och förståelse av vikten att möta varje enskilt barn och att det bidrar till en samspelande miljö som vidare skapar en inkluderande arbetsmiljö för alla barn. Johansson (2011) lyfter fram betydelsen av att pedagoger ska ha en insyn i det enskilda barnets livsvärld, för att på bästa sätt kunna möta barnet och dess erfarenheter för att vidare kunna stödja barnets lärande och utveckling. Pedagogernas förhållningssätt påverkar barnens möjligheter till inkludering i förskolan (Johansson, 2011).

Denna studie uppmärksammar barns möjlighet till inkludering och hur det påverkar deras demokratiska rättigheter. Enligt Barnkonventionen (2009) så ska barn ha rätt till yttrandefrihet; att tänka, tycka och uttrycka sina åsikter, med respekt för andra personers rättigheter. Därför vill vi i studien lyfta vikten av att alla barn oavsett förutsättningar och behov ska ha samma rätt till att få lika mycket plats i förskolan. Förskolans läroplan (Skolverket, 2018) fastställer att förskolan ska vila på en demokratisk grund och utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Det som läroplanen lyfter kan kopplas till det som Johansson (2011) belyser om att demokrati handlar om barns delaktighet i verksamheten, och att det är pedagogers förhållningssätt som bidrar till att barnen involveras i verksamheten och ges möjlighet till inflytande. Om inte förskollärare ger barnen möjlighet att få påverka och involveras i verksamheten så ställer vi oss kritiska till hur förskolan då ska kunna förbereda barnen till att bli vuxna individer som så småningom ska in i ett demokratiskt samhälle, där barnen kommer behöva ställas inför flera olika beslutsfattande utmaningar.

2 Bakgrund

I denna del kommer vi presentera en bakgrund till de begrepp som flertal gånger återkommer i vår studie och som är centrala.

2.1 Inkludering

Begreppet *inkludering* växte fram under 1960-talet som en utveckling av integration och används där integrationsbegreppet brister. Under tidens gång har man sett att begreppet integration inte fungerar när det pratas om gemenskap och delaktighet, och behovet av ett nytt begrepp öppnades upp (Lindstrand & Brodin, 2007). Lutz (2013) menar att inkludering innebär att miljön ska anpassas efter barnens olikheter och att barnen ska få vara delaktiga i att forma förutsättningarna för verksamheterna. Vidare menar författaren att inkludering som begrepp står för att fånga upp mångfalden bland barn och skapa förutsättningar för en allmän pedagogik som arbetar mot exkludering av vissa barn.

Inkludering i skolans verksamhet innebär enligt Nilholm och Göransson (2013) fokus på hur skolan kan utformas för att passa alla elever till skillnad från integrering där synsättet var att elever med svårigheter skulle anpassas till en skola som inte var skapad med dem i åtanke. Individens problematik bör inte vara i fokus utan förskollärare bör se till miljön runt individen för att kunna arbeta inkluderande. Citatet nedan visar en sammanfattning av författarnas syn på vad en inkluderande verksamhet är.

En inkluderande skola är en skola där alla elever, oberoende av förutsättningar ska få ett meningsfullt utbyte och aktivt kunna delta i det gemensamma och det gemensamhetsskapande (Nilholm & Göransson, 2013, s. 88).

Det som framgår i citatet är en tolkning av att Nilholm och Göransson lyfter inkludering som en självklarhet för alla barn. Författarna lyfter att barns olika förutsättningar inte ska påverka deras möjligheter till deltagande och gemensamhetsskapande i skolan, alla elever ska få känna att deras närvaro är meningsfull.

2.2 Barn i behov av särskilt stöd

Sandberg och Norling (2014) uppmärksammar i deras kapitel begreppet *barn i behov av särskilt stöd* och framhäver frågorna: vad menas egentligen med särskilt stöd och vad är speciellt med de särskilda stöd som ges? Författarna menar att barn som har ett behov av ett särskilt stöd är barn som har tecken på funktionsnedsättning av olika slag. Funktionsnedsättning kan exempelvis innebära barn som har medicinska omständigheter som psykosociala problem, astma eller Downs syndrom. Alla de andra barn som har ett behov av särskilt stöd, är inte officiellt identifierade som barn som behöver extra stöd, men anses som barn som är sena i sin utveckling av familj och personal som arbetar på förskolan. Sandberg och Norling (2014) fortsätter med och framför att socialstyrelsen även har benämnt begreppet barn i behov av särskilt stöd och skriver att det kan handla om barn som har föräldrar eller som lever i familjer som har psykiska funktionsnedsättningar, missbruk eller allvarliga sjukdomar. Begreppet barn i behov av särskilt stöd är ett område som blivit mer uppmärksammat och tagit en större plats i samhällets olika styrdokument.

Kommunerna har enligt Sandberg och Norling (2014) riktlinjer som ska följas av verksamheter för de barn som har ett behov av särskilt stöd. Styrdokumenten har mål som verksamheterna ska sträva efter med fokus på barns inkludering i barngruppen samt deras behov av att få det stöd som behövs, och det är kommunens ansvar och se till att det blir gjort ute på verksamheterna. Barn i behov av särskilt stöd är ett begrepp som inte är förutbestämt kring vad det är för barn som har behov av stöd, det syftar inte till någon bestämd grupp utan kan vara vilket barn som helst (Sandberg & Norling, 2014). Det är denna utgångspunkt av begreppet som vi har i vårt arbete.

2.3 Demokrati

I förskolans läroplan uppmärksammas demokrati (Skolverket, 2018). Utöver det tillkommer även riktlinjer och mål rörande barns inflytande och deras rätt att uttrycka sina tankar och åsikter vilket även det kan anses ingå i begreppet demokrati. Tolkningen av vad dessa mål innebär kan se väldigt olika ut och beroende på de tolkningar som görs kan man hitta olika modeller för det demokratiska arbetet. Läroplanens riktlinjer och grundläggande värderingar handlar om att alla barn oavsett deras behov och förutsättningar ska ha lika stor rätt till inflytande (Skolverket, 2018).

Lidén (2011, s. 26) beskriver i sin avhandling att "Demokrati handlar om alla människors lika värde och rättigheter och om möjligheten att vara med och bestämma". Avhandlingen handlar om demokrati och e- demokrati. Vidare är avhandlingens syfte främst att förklara de två olika begreppen, deras betydelse och användning i samhället såsom till exempel i förskolor och skolor. I avhandlingen tas det även upp olika metoder som kan vara bra att ha användning för i arbetet med demokrati inom skolans värld. Författaren diskuterar även att förskollärarna som var delaktiga i studien ger uttryck för att barnen har större möjligheter att vara med och påverka när inte verksamheten är alltför planerad. Avslutningsvis nämner Lidén (2011) att man kan dela in demokrati i olika praktiker, det vill säga att det finns riktlinjer som säger att förskolan ska se till att alla barn i verksamheten ska ha inflytande över deras utveckling och lärande. Sedan finns det även riktlinjer som lägger stor vikt på ett aktivt lyssnade på barnen och att det är en viktig del i verksamheten för att detta ska leda till att det skapas ett demokratiskt arbete i förskolan.

En tolkning av begreppet demokrati görs av Björklund (2014) som menar att demokrati i grunden handlar om människors rättigheter och skyldigheter, att varje människa ska kunna känna och ta ansvar i sin närmiljö. Det demokratiska arbetet i förskolan handlar också om samverkan med vårdnadshavare, att personalen har en skyldighet att informera om förskolans demokratiska uppdrag och att möjliggöra deras delaktighet i verksamheten. Att arbeta med demokrati är inget fritt valt ämne det är en skyldighet, för såväl förskolechefer och pedagoger som arbetar med barnen (Björklund, 2014). I arbetet med demokrati måste barn få möjlighet att känna delaktighet i vardagen och då räcker det inte att barnen bara får vara med och rösta fram olika beslut utan de måste få vara delaktiga i alla vardagssituationer. Det bemötande barn får av vuxna och ger till varandra måste vara präglad av ett demokratiskt förhållningssätt. Det vill säga samtal om allt det som sker i vardagen som Björklund (2014) menar att alla samtal som sker i vardagen är nyckeln för pedagoger att kunna uppnå ett demokratiskt förhållningssätt.

3 Studiens syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka hur förskollärare ser på sitt arbete med att inkludera alla barn, oavsett deras förutsättningar och behov. Vi vill synliggöra förskollärares uppfattningar kring vad inkludering innebär för alla barn och hur det möjliggörs för barn som har behov av särskilt stöd. Frågorna som kommer undersökas närmare i vår studie är:

- Hur definierar förskollärare inkludering i förskolan?
- Vad är förskollärarnas syn på vilka barn som är i behov av särskilt stöd?
- Hur beskriver förskollärarna sitt arbete med att kunna inkludera alla barn?

4 Tidigare forskning

I detta avsnitt redogörs den forskning vi har hittat om de ämnen som är relevanta och återkommande i vår studie. Det är forskning om inkludering i förskolan, barn i behov av särskilt stöd och en inkluderande förskolemiljö för alla barn som kommer att diskuteras och beskrivas, och som vi kommer ha användning av senare i texten.

4.1 Inkludering i förskolan

Akalin, Demir, Sucuoglu, Bakkaloglu och Iscen (2014) diskuterar inkludering och vad det innebär i förskolan. De menar att alla barn ska inkluderas i undervisningen samt att alla barn är lika mycket värda. Inkludering bör därför finnas med när man talar om verksamhetens organisation, planering, genomförande samt utveckling. Det handlar i första hand om gruppen och inte det avvikande barnet. De lyfter även fram att en inkluderande miljö för barnen är den bästa metoden mot diskriminerande förhållningssätt. Det är en stor utmaning att skapa en förskola för alla då alla barns förutsättningar, erfarenheter, kunskaper och behov behöver tas tillvara på. Förskolan måste möta barnens olikheter för att kunna bekräfta de individuella erfarenheter de har med sig. Författarna skriver även att många pedagoger menar att barn först måste lära sig det sociala spelet i förskolan innan det är dags att lära de något annat (Akalin m.fl. 2014).

I Lundqvists (2016) studie är det främsta syftet att beskriva och analysera datainsamlingsmetoder avsedda för att användas i forskning med barn. Avhandlingen består av sex studier som har gjorts: Fem empiriska studier som handlar om tidiga skolår, och en litteraturstudie som handlar om datainsamlingsmetoder som använts i forskning med barn. Fyra av studierna är artiklar och två av studierna är konferensbidrag. I studiens resultat erbjöds det olika typer av anpassningar till de barn som var i behov av stöd. Detta gjordes för att underlätta deras deltagande i leksituationer, lärandesituationer samt vid rutiner. Det erbjöds främst materiellt och relationellt anpassat stöd. Detta kunde exempelvis vara personliga dagsscheman, timglas för att synliggöra tiden, vuxenstöd i lek, hörselskydd samt rikligt med positiv återkoppling.

Lundqvist (2016) tar vidare upp att detta kunde variera väldigt mellan förskolorna. Resultatet i studien tyder på att förskolor kan variera i sin kvalitet och att vissa förskolor inte har tillräckligt hög kvalitet, vilket i sin tur för med sig att barn har olika förutsättningar för utveckling beroende på vilken förskola de går på. Hon menar därför att ”Förskolor som har låg kvalitet bör identifieras och utvecklas” (Lundqvist, 2016, s.115). Lundqvists studie visar som tidigare nämnts på att begreppet i behov av särskilt stöd uppfattas olika och detta gör att utfallet i praktiken blir olika. Hon menar vidare att det behöver diskuteras om ämnet mer i förskolan,

samt att pedagogerna bör identifiera olika barns styrkor för att alla ska få kännedom om sådant som barnet behärskar för att underlätta skolgången för barnen. En förskolas kvalitet har stor betydelse för barns utveckling påpekar författaren.

Vidare beskriver Nilholm (2014) i sin bok *Barn och elever i svårigheter - en pedagogisk utmaning*, att inkluderingen handlar om att det särskilda stödet ska säkerställa att dessa elever har samma möjligheter som andra att nå sina mål. Individuellt perspektivet blir ett sätt att få alla att bli en del av ett kollektiv menar han vidare. Därtill menar Lundqvist (2016) i sin avhandling som handlar om barns tidiga skolår, att det övergripande syftet är att beskriva och analysera utbildningsvägar för en grupp barn i och utan behov av stöd från förskola till klass ett. I dessa beskrivningar och analyser ges det en inblick över hur övergångarna och behovet av särskilt stöd kan se ut i förskola och skola. Samt hur en inkluderande undervisning utifrån barnens perspektiv och individuellt perspektivet kan synliggöras. Utifrån Lundqvists och Nilholms studier handlar inkludering om att göra en individualisering utifrån barnets behov, för att kunna utvecklas tillsammans med de övriga i barngruppen. Då inkludering i förskolan genom individualisering bör tillämpas enligt författarna är det av intresse att se hur detta påverkar barngrupperna i förskolan.

I likhet med vad Lundqvist och Nilholm menar att inkludering handlar om poängterar även Engdahl och Ärlemalm - Hagsér (2015) begreppet inkludering i förskolan, att inkludering i verksamheten handlar om att barn ska få möjligheten till att kunna uttrycka deras åsikter och uppfattningar, att inkludering har att göra med förskolans demokratiska rättigheter som pedagogerna måste utgå ifrån. Författarna menar att inkludering handlar om att barn ska få påverka beslutfattande situationer samt få vara delaktiga och ha inflytande över sitt egna lärande och utveckling i verksamheten.

4.2 Barn i behov av särskilt stöd

I Studien *Special Support* av Sandberg, Norling och Lillqvist (2009) undersöker författarna definitionerna av "barn i behov av särskilt stöd". Undersökningen bygger på en blandad metoddesign som är baserad på en kvalitativ analys av öppna frågor samt enkätfrågor genom en kvantitativ analys. Denna studie bygger på en undersökning som har gjorts med förskollärare och förskolechefer från 540 förskolor i 22 olika kommuner. Med hjälp av resultatet ges råd hur barn kan stödjas utifrån varierande kategorier beroende på vad barnet visar för svårigheter kring och behöver särskilt stöd i. Resultatet framför beskrivningar av stöd till de barn som behöver särskilt stöd i situationer som genomförs i verksamheten. Dessa olika stöd som verksamheten använder sig av är till barn som visar tecken på diagnos men också till de barn som inte visar symptom på diagnos utan enbart har svårigheter i att kunna anpassa sig. Vidare betonar Sandberg, Norling och Lillqvist, (2009) slutligen att identifiera barnens behov är det nödvändigt att individuellt utvärdera barnens vardagliga funktion inom förskolan.

Sandberg och Norling (2014) uppmärksammar två olika synsätt kring förskolepersonals arbete med deras stöd till barn i behov av särskilt stöd. Det ena synsättet handlar om att personalen upplever att deras arbete inte går ut på att göra något unikt för barnet som har ett behov av särskilt stöd utan att de ska behandlas lika som alla andra barn. Det andra synsättet handlar om att barnet behöver få mer av personalen för att det ska bli lika förutsättningar för barnen att aktivt kunna medverka i verksamhetens vardag både genom direkt och indirekt stöd. Det direkta stödet handlar om att pedagogerna dagligen ska ge barnet en trygg och lugn närhet i verksamheten. Författarna menar på att ett vardagligt pedagogiskt stöd innebär att personalen

dagligen ska möta och stödja barnet som är i behov av särskilt stöd i vardagssituationer på verksamheten (Sandberg & Norling, 2014).

Vidare framhäver Sandberg och Norling (2014) att förskollärares synpunkter som handlar om att deras bemötande till barn i behov av särskilt stöd är viktigt och att dessa barn kräver mer uppmärksamhet än andra barn. Förskolepersonalen har olika förhållningssätt när det kommer till att stödja de barn som har behov av särskilt stöd. Det kan vara allt ifrån att personalen i arbetslaget delar upp ansvaret för barnet och hjälps åt, eller så är det en personal som har ansvar för ett barn t.ex. en resursperson som ständigt går bredvid och är med barnet. Fortsättningsvis betonar författarna att personal ute på förskolor anser att deras möjligheter till kompetensutveckling med fokus på barn i behov av särskilt stöd är för lite och menar att detta leder till att personalen saknar en ömsesidig syn på hur de ska genomföra tillämpade metoder. Författarna beskriver i sin studie hur en förskollärare uttrycker att specialpedagoger är ett bra stöd och bollplank för personal, som bidrar till att de medvetet får reflektera kring sina handlingar med barn i behov av särskilt stöd. Avslutningsvis bidrar det till att personalen får en större medvetenhet kring deras arbete med att möta alla barns förutsättningar och behov som leder till en bättre utveckling hos barnet (Sandberg & Norling 2014).

Lillqvist och Granlund (2009) har gjort en studie där det framkommer att 17,3% av barnen inom två svenska län är i behov av särskilt stöd. Av dessa 17,3 % är det 3,7% som har en diagnos. De övriga 13,6 % är barn som inte har en diagnos men som visar olika former av vardagliga svårigheter. Genom att författarna har gjort den här studien har de kommit fram till att oavsett om barnet har en diagnos eller inte så är det samma typ av svårigheter som uppstår och det vill säga att det blir liknande stöd till alla barn oavsett behov. Skulle de enbart titta på diagnoser när de ska identifiera barn i behov av särskilt stöd så fångas det endast en liten andel av de barn som är i behov av särskilt stöd. I studiens resultat skrivs det även fram att förskollärare har uttryckt i studien att de flesta barnen som var i behov av någon typ av särskilt stöd inte är diagnostiserade, utan det var barn som hade funktionella svårigheter som är relaterade till tal, språk och interaktion med andra barn vilket i sin tur påverkar deras vardagssituation.

Förskollärarna i studien upplever att det oftast finns resurser för de barn som har diagnos men att resurser är svårare att få för de barn som uppvisar svårigheter men saknar diagnos. Lillqvist och Granlund (2009) menar att ett vidgat synsätt kan behövas när man ska definiera barn i behov av särskilt stöd för att alla barn ska få möjlighet till stöd och samma hjälp för att inte glömma något barn då det lätt kan förekomma om man endast ser barn med diagnoser. Med ett för snävt synsätt är risken stor att majoriteten kommer att fokusera på enbart barn med diagnoser vilket inte blir rättvist då man glömmar bort en stor del av de barn som inte har diagnoser men som behöver samma typ av stöd.

4.3 En inkluderande förskolemiljö

Engdahl och Ärlemalm-Hagsér (2015) beskriver hur pedagogisk miljö som innefattar hur förskolans miljö fysiskt är utformad, vilket materialval som finns, hur klimat eller atmosfär synliggörs samt hur samspelet är mellan barnen och pedagogerna på verksamheten. Författarna menar att tidigare forskare, filosofer och förskolepersonal har sedan en lång tid tillbaka problematiserat och diskuterat förskolans miljö, hur den påverkar barnen och vad den har för betydelse för barns lärande och utveckling. Dessutom ska förskolemiljön vara specifikt anpassad efter varje enskilt barn som går på verksamheten, genom att pedagoger har som utgångspunkt att utgå från en helhetssyn på barnet som individ. Personalen ska se de olika förutsättningar och behov som finns för att på bästa sätt kunna utforma en lämplig miljö för

barnet. Verksamhetens miljö ska utformas så att omsorg, lärande och utveckling blir en helhet och som vidare skapar möjligheter för både kreativitet, utmaning och inkludering (Engdahl & Ärlemalm – Hagsér, 2015).

Vidare uppmärksammar Sandberg och Norling (2014) en liknande synvinkel som Engdahl och Ärlemalm-Hagsér (2015) poängterat om vad en inkluderande förskolemiljö kan innebära i förskolan. De lyfter olika pedagogiska tillvägagångssätt och redskap som förskollärare använder sig av i förskolans verksamhet för att ge stöd till de barn som har särskilda behov. Författarna understryker bristen på forskning, som redogör för metoder som kan användas i förskolan när det handlar om att stödja alla barn. Det finns även brister runt om verksamheternas dokumentation om just deras arbete och metoder som tillämpas kring att ge alla barn som har ett behov av särskilt stöd. Orsaken till dessa brister menar författarna handlar om att personalen på förskolan har ont om tid och att det saknas kunskaper och utbildning för att kunna reflektera, dokumentera och diskutera metoder som de kan använda sig av för att möta alla olika barn och deras behov. Genom att personalen har brister i deras kunskaper av att kunna möta alla barn så blir det ett hinder i det pedagogiska utvecklingsarbetet med att möjliggöra inkludering. Resultatet i studien visar att det finns bristande metoder och kunskap hos pedagoger när det kommer till att ge rätt stöd till alla barn.

Akalin, Demir, Sucuoglu, Bakkaloglu och Iscen (2014) undersöker behoven hos förskollärare för att kunna stödja och arbeta inkluderade med barn i behov av särskilt stöd. Studien bygger på intervjuer med fyrtio lärare där alla hade ett eller flera barn i behov av särskilt stöd i sin verksamhet. Resultatet visar att lärarna ansåg sig sakna kompetens i att kunna bemöta och arbeta inkluderande med barn i behov av stöd och att de huvudsakligen behöver mer kunskap samt stöd kring ämnet. Liknande resultat framkom även i Sandberg och Norling (2014) studie som visar på att det finns bristande kunskaper hos pedagoger när det kommer till att stödja alla barn. Det som även framkom i studien av Akalin m.fl. (2014) var också att en del förskollärare inte ville ha barn med olika diagnoser i sin verksamhet, eftersom de ansåg sig sakna den kunskap som krävs för att arbeta inkluderande. Forskarna menar att det behövs mer kunskap och att ämnet behöver lyftas i högre grad på utbildningar för att lärare ska kunna möta barns olika behov och arbeta inkluderande. Inkludering bygger på att kunna se varje barn och arbeta utifrån barnets förutsättningar dock menar forskarna på att flera faktorer spelar in för att kunna skapa inkluderande miljöer så som barngruppens storlek, antalet barn i behov av stöd i gruppen samt bristen på resurser (Akalin m.fl. 2014).

Nilholm och Göransson (2014) menar att inkludering bör beaktas utifrån att varje barn ska få vara delaktig och känna gemenskap samt att i en inkluderande miljö är det av stor vikt att alla får komma till tals. Vidare poängterar författarna att när det gäller barns inkludering är det viktigt att kunna se så att alla barn känner sig socialt och pedagogiskt delaktiga. Inkludering handlar även om att barnet inte ska anpassa sig till verksamheten utan att verksamheten ska anpassa sig till barnet. Förskolan och förskollärarna ska se till att alla barn blir delaktiga oavsett svårigheter, förklarar Lutz (2013). Att ha alla under samma tak så långt det är möjligt är en del, men barnet ska också kunna känna sig delaktig utifrån sina förutsättningar, både i sociala sammanhang och kunskapsmässigt. Författaren tycker att förskolan har kommit långt när det gäller inkludering, men det går alltid att bli bättre. Det som exempelvis görs är att koppla in en specialpedagog kontinuerligt för att se över vad som kan förbättras både när det gäller förskollärares arbete med att inkludera men också miljön utformning för att alla barn ska kunna bli delaktiga (Lutz, 2013).

5 Teori

I denna del presenteras den forskningsansats som studien bygger på med utgångspunkt för att kunna granska och analysera förskollärares uppfattningar kring inkludering av alla barn.

5.1 Fenomenografi

Studien tar sin utgångspunkt i en fenomenografisk ansats som innebär en forskningsansats inom kvalitativ analys samt inom didaktiskt och pedagogik forskning och som används för att kunna redogöra, identifiera och hantera olika forskningsfrågor (Kroksmark, 2007). Ansatsen är kopplad till hur människor uppfattar innehållet i en viss situation, då alla människor tänker och är olika så uppfattar vi också världen på olika sätt. Som Kroksmarks (2007) betonar så är inte fenomenografin en metod i sig utan snarare en ansats som vill skildra och göra verkligheten så rättvis som möjligt. Fenomenografin bör betraktas som en rörelse där syftet är att undersöka flera pedagogiska problemområden inom olika undervisningsämnen (Kroksmark, 2007). Vidare nämner Kroksmark att fenomenografin är en beskrivande ansats vars syfte inte är att visa hur något egentligen är utan mer att försöka se och förstå sig på hur något kan vara och uppfattas.

Marton och Booth (2000) lyfter att fenomenografins grundenhet handlar om ett sätt att erfara någonting, alla människor har olika sätt att se på ett fenomen och det är variationen av sättet att uppfatta ett fenomen på som är ansatsen syfte. Ansatsen har ett intresse i att beskriva fenomen i världen så som olika personer uppfattar dem och ser på individer som olika personer med skilda sätt att se på ett fenomen (Marton & Booth, 2000). Fenomenografins avsikt är inte att undersöka betydelsen av erfarenheter utan att se variationen i sättet att erfara ett fenomen.

Inom den fenomenografiska ansatsen så används två begrepp *första* och *andra ordningens perspektiv*. I första ordningen riktar forskaren fokus på fakta, förklaringar och samband, sådant som kan observeras utifrån. I andra ordningens perspektiv blir fokus på hur människor upplever ett fenomen och det blir alltså inte en fråga om att något är sant eller falskt utan om det som personen uppfattar som sant eller falskt (Marton & Booth, 2000). Det innebär att när forskaren studerar något så försöker hen se det ur respondentens ögon samt hur den personen upplever fenomenet. Vidare vid *andra ordningens perspektiv* är det ett perspektiv som måste intas när de pratas om forskningsproblem, när det samlas in material och görs en analys. Vi har i vår studie valt att utgå ifrån andra ordningens perspektiv då fokus blir respondenterna och deras uppfattningar kring inkludering av barn i behov av särskilt stöd som ligger till grund i vår studie (Marton & Booth, 2000).

Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström (2013) nämner att fenomenografin syftar till att studera världen genom olika studier av uppfattningar samt att intervju är den vanliga datainsamlingsmetoden då syftet är att ta reda på hur olika människor uppfattar världen. Vidare menar författarna att det är människors erfarenheter och olika sätt att se på världen som styr hur verkligheten uppfattas och genom detta jämför och studerar forskare olika människors syn på fenomenet och analyserar det i förhållande till dess studies syfte (Eriksson Barajas, m.fl. 2013). Då syftet med denna studie är att studera olika förskollärares uppfattningar kring inkludering av alla barn oavsett behov och förutsättningar så utgår vi därför från fenomenografin som teoretisk utgångspunkt då den studerar människors olika uppfattningar och erfarenheter av fenomen (Marton & Booth, 2000). Teorin kunde även hjälpa oss att i analysen av materialet ta fram och synliggöra förskollärares olika uppfattningar för att vi sedan skulle kunna beskriva dessa så utförligt som möjligt i resultatet.

6 Metod

I denna del presenteras vårt val av intervju som metod och dess genomförande skrivs fram. Avsnittet kommer att belysa urvalsprocess, forskningsmetod samt tillvägagångssätt. Avslutningsvis beskrivs våra etiska aspekter och ställningstaganden som vi har gjort under studiens gång.

6.1 Kvalitativa intervjuer

En kvalitativ intervjustudie är en metod vi har valt att använda oss av. Ahrne och Svensson (2015) förklarar begreppet kvalitativa metoder generellt som en metod som används och grundar sig i observationer, intervjuer och olika former av fältarbeten. Vi har använt oss av kvalitativa intervjuer, som innebär att personer som är delaktiga i vår studie ska få möjlighet att svara på frågor med egna ord. Ahrne och Svensson (2015) menar att i kvalitativa intervjuer finns inget förbundet svar på frågorna och det går att variera mellan öppna och fasta frågor, även att det går att anpassa frågorna och ordningen efter situationen. Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström (2013) poängterar att forskning utifrån kvalitativa studier är betydelsefullt för förskolans verksamhet och dess arbete med barnen. Det är därför av vikt att genomföra kvalitativa studier där materialet sammanställs och analyseras grundligt för att den mest användbara kunskapen ska nås fram till verksamma inom förskolan.

Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström (2013) nämner att i kvalitativa intervjuer handlar det om att lyssna in och uppmuntra respondenten till egna upplevelser och svar och intervjuaren bör vara uppmärksam på det svar som behöver följas upp och man kan då använda sig av uppföljningsfrågor. Kvantitativa studier genomförs ofta med en stor mängd antal undersökande och enkäter är oftast vanligast att använda sig av för att sedan presentera resultatet i form av statistik, detta för att studiens resultat ska kunna generaliseras (Eriksson Barajas, m.fl. 2013). Om syftet istället är att kunna närma sig respondenternas uppfattningar, tolkningar så utgår studien istället av en kvalitativ ansats, vilket vår studie gör då den utgår ifrån förskolläraernas uppfattningar kring deras arbete med inkludering av alla barn.

Barmark och Djurfeldt (2015) menar att en kvalitativ intervju ger mer utrymme för intervjupersonen att samtala om sina funderingar kring ämnet, vilket i sin tur bidrar till att forskaren får en bredare förståelse av det insamlade materialet. Vi ser en stor betydelse och fördel av att ha möjlighet att fysiskt möta och vara nära verksamheten och respondenter som vår studie grundar sig på. Med det menar vi att genom ett fysiskt möte ökar vår inblick och förståelse kring respondenternas beskrivningar och arbete med studiens syfte och frågeställning, genom att vi får se och själva uppfatta under intervjuens gång deras uttryck och kroppsspråk.

Vi ser också nackdelar med intervju som metod då det kräver mycket planering och förarbete innan vi möter respondenterna och likaså tidskrävande att genomföra alla intervjuer. Björndahl (2013) uppmärksammar intervju som metod och framhäver nackdelarna med metoden, vilket är att det kräver mycket tid av forskaren genom förberedelser, analyser och genomförande. En nackdel kan även vara att forskaren påverkar respondenten som intervjuas genom att egna tolkningar kommer till uttryck och informationen som kommit fram speglas av personliga uppfattningar och åsikter. Eriksson Barajas m.fl. (2013) lyfter att vid kvalitativa undersökningar finns det en risk för att frågor och svar missuppfattas både av oss som har intervjuat och av respondenterna. För att undvika feltolkning av respondenternas svar och vidare kunna garantera

validiteten har vi varit extra uppmärksamma och eftertänksamma till de följdfrågor som ställdes i intervjuerna.

Då vårt syfte var att undersöka hur förskollärare ser på samt resonerar kring sitt arbete med att inkludera barn i behov av särskilt stöd, var det viktigt för oss att skapa ett öppet och samspelande klimat som bidrar till reflektion och samtal. Med kvalitativ intervju som metod utformades några frågor med fokus på vårt område. Intervjuformen som användes vid intervjuerna var utifrån semistrukturerad form där guidad konversation bildade ramen i syfte att forskaren noga kunde lyssna in och få en bredare bild av ämnet (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015). Med semistrukturerade intervjuer var frågorna öppna vilket bidrog till att respondenten kunde samtala mer utifrån personliga upplevelser och med egna ord samt gav det oss möjlighet att ställa följdfrågor. Intervjuns form började med frågor om respondentens bakgrund som vad har du för utbildning och år i yrket, se (Bilaga A).

6.1.1 Urval

Vårt urval gjordes utifrån det författarna Eriksson Zetterquist och Ahrne (2015) beskriver som tvåstegsurval. Det första steget handlar om att välja ut lämpliga verksamheter som är användbara i sin studie, vilket i vårt fall blev kommunala förskolor. Vi valde att ta kontakt med några förskollärare på våra tidigare VFU- platser men har också kontaktat nya verksamheter och träffat okända förskollärare. Det första steget var att få ett godkännande från förskollärarna vi tagit kontakt med, därefter skickades ett informationsbrev om vårt syfte till de involverade deltagare som vi valt att ha med i vår studie. Det andra steget i tvåstegsurvalet innefattar individer, som i vårt fall är sju förskollärare som alla kommer från olika verksamheter. Vi har kunnat finna både likheter och skillnader i de intervjuades svar som är av vikt enligt Svensson och Ahrne (2015) för att få mångfald.

De sju förskollärare som vi intervjuat arbetar på sju olika avdelningar inom förskolan och alla har examen från universitetet. Förskollärarna har fått fiktiva namn. Maria har arbetat i 19 år, Elin har arbetat i 3 ½ år, Kajsa i 20 år, Emma har arbetat i 8 år, Eva i 11 år. Vi har också intervjuat Ingrid som arbetat i 3 år och Carina som har jobbat i 11 år.

6.1.2 Genomförande

De sju intervjuerna genomfördes i avskilda rum på avdelningarna, för att på bästa sätt få kontakt med respondenten. Under intervjuerna använde vi oss av ljudinspelning som en metod och verktyg med anledning av att vi kände oss trygga med att inte missa någon användbar information. Vi genomförde intervjuerna enskilt ute på verksamheterna, så ljudinspelningen är även av den anledningen betydelsefull för att vi skulle kunna ta del av varandras intervjuer och tillsammans kunde vi analysera insamlat material. Fördelen med denna metod är att forskaren kan gå tillbaka och lyssna på ljudinspelningen, vilket är en fördel då det är lätt att missa detaljer samt att forskaren har möjlighet att få en djupare förståelse över svaren i undersökningen (Björndal, 2013). Ljudinspelning som ett verktyg upplevs förhoppningsvis inte lika närgånget som videoinspelning kan innebära. Det går att använda sig av olika metoder för att samla in data i en intervju. Ljudinspelning är en metod som ofta används vid kvalitativa undersökningar (Eriksson Barajas, Forsberg & Wengström, 2013)

6.1.3 Analyismetod

I vår studie valde vi att utgå från en fenomenografisk ansats där arbetet med det insamlade materialet sorteras för att hitta olika mönster som vidare bidrar till teman av förskollärares uppfattningar kring inkludering av barn i behov av särskilt stöd. Direkt efter varje avslutad intervju transkriberade vi enskilt det insamlade materialet. Därefter diskuterade vi tillsammans det transkriberade materialet och såg ut det centrala i våra intervjuer med förskollärarna med hjälp av ljudinspelningarna. Efter att vi gjort alla intervjuer fokuserade vi på att kartlägga, jämföra och klassificera intervjuernas innehåll och resultat, för att enklare kunna starta analysprocessen. Björndal (2013) framhäver att analys innebär att det insamlade materialet delas in i olika klassificeringar utifrån vad resultatet visar, vidare att forskaren bedömer vart fokuset ska läggas och vad som är relevant att använda.

6.1.3.1 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Vi har valt att göra en kvalitativ studie, med intentionen att komma nära respondentens verklighet. Validitet avser giltighet och handlar om vad vi mäter, att intervjuerna faktiskt mäter det som är relevant att mäta för studien. Validiteten i studien kan anses som relevant dock är metoden samtalsintervjuer vilket gör att vi faktiskt inte vet hur pedagogerna arbetar utan enbart hur de säger att de arbetar med inkludering av barn i behov av särskilt stöd. För att kunna generera en studie av hög validitet har vi genomgående förhållit oss till vårt syfte och forskningsfrågor genom studiens alla avsnitt. Tidigare redogjorde vi för vårt val av metod som består av intervjuer. Eftersom att vår tid är begränsad under uppsatsens gång så orsakar det att det blir begränsningar i mängd data som kan samlas in och därför blir det svårt att påvisa någon säker reliabilitet.

Ahrne och Svensson (2015) nämner trovärdighet och att man i kvalitativ forskning kan tala om detta istället för reliabilitet och dess betydelse för kvalitativ forskning, att det handlar om att läsaren ska tro på det hen läser i uppsatsen. Om forskaren lyckas övertyga läsaren om att resultaten är trovärdiga har forskaren på något sätt lyckats. Vidare menar författarna att det finns flera olika sätt att göra en kvalitativ forskning trovärdig men nämner främst transparens, triangulering och återkoppling till fältet som tre av dem. Transparens innebär att forskningen bör vara möjlig att diskutera och kritisera, en bra forskning är en uppsats som leder till diskussion och det är alltid bra att redogöra metodvalen för läsaren för att bidra till textens trovärdighet.

Triangulering innebär att kombinera olika metoder, forskare eller data för att kunna studera ett och samma fenomen för att komma fram till en beskrivning. Vilket är något vi använder oss av i vår studie där vi kombinerar olika forskningsresultat för att få fram en så sann bild av studiens syfte som möjligt. Vidare skriver författarna att återkoppling av fältet kan vara ett annat sätt att öka studiens trovärdighet genom att låta de människor som har studerats ge sina synpunkter på resultaten av studien (Ahrne & Svensson, 2015).

Det kan vara svårt att nå en hög generaliserbarhet i en kvalitativ studie där en empirisk data innehåller ett mindre antal utlåtanden från respondenterna, enligt Roos (2014). I den kvalitativa ansatsen är det svårare att generalisera än vid jämförelse med den kvantitativa ansatsen (Svensson & Ahrne, 2015). Antalet respondenter påverkar generaliserbarheten fortsätter Svensson och Ahrne. Om vi i denna studie istället hade skickat ut enkäter till cirka hundra förskollärare hade sannolikheten för generaliseringen blivit större än vad den är i vårt fall. Därmed går det inte att generalisera våra intagna svar för en hel yrkesgrupp menar Roos (2014).

Generaliserbarhet är inte särskilt aktuellt i mindre kvalitativa studier men dess syfte är inte heller att komma fram till generaliserbara slutsatser.

6.1.4 Etiska aspekter

Innan vi besökte verksamheterna skickade vi ut ett informationsbrev till respondenterna som innehöll en kortfattad förklaring och inblick kring vår studie och dess innehåll och syfte. Vi förklarade även för respondenterna att de kan välja att avbryta sin medverkan, vilket är något som Vetenskapsrådet (2017) tar upp som centralt innan undersökning påbörjas. Vi valde även att detta informationsbrev skulle informera berörda deltagare om våra etiska ställningstaganden att hantera insamlat material och sekretess. I vårt informationsbrev skrev vi:

Vi strävar efter att ni som medverkar i intervjuerna kommer vara konfidentiella och det är endast vi som genomför studien som kommer ta del av det inspelade materialet, som så snart vårt examensarbete är klart och godkänt kommer att raderas. Ert deltagande i studien är frivilligt och ni har rätt att avbryta er medverkan när ni vill (se bilaga).

Vetenskapsrådet, (2017) har etiska riktlinjer som gäller vid forskning, förutom information- och samtyckeskravet finns det konfidentiella kravet det vill säga att de intervjuade har rätt till anonymitet samt att materialet inte får spridas till obehöriga. Vi valde därför att i vårt resultat av insamlat material inte använda förskollärarnas riktiga namn utan använde fiktiva namn, då vi inte ser att individens namn är relevant för vår undersökning.

7 Resultat

I denna del presenteras studiens resultat utifrån sju genomförda intervjuer med förskollärare presenteras som har transkriberats och analyserats. Ur vår analys av det insamlade materialet framträder utifrån våra uppfattningar tre olika teman, som i denna del kommer användas i presentationen av resultatet. De tre olika teman är: Tema 1 - Inkludering, vad innebär det i förskolan. Tema 2 - Förskollärarnas arbete med en inkluderande förskolemiljö. Tema 3 - Barn i behov av särskilt stöd, vilka barn är i behov av särskilt stöd. Resultatredovisningen är strukturerad utifrån dess tre teman.

7.1 Inkludering

Förskollärarna har under våra intervjuer framfört betydelsen av inkludering i förskolan, att alla barn oavsett förutsättningar och behov ska bli inkluderad i gruppen. Vidare har alla förskollärare poängterat och belyst att förskolans verksamhet är en demokratisk plats som ska möjliggöra inkludering för alla barn. En intervjufråga som ställdes till samtliga förskollärare handlade om vad inkludering innebär i deras yrkesroll som förskollärare. Intervjusvaren kring denna fråga bygger till stor del till alla barns rättigheter till delaktighet och inkludering i verksamheten vilket kan kopplas till vad Lidén (2011) poängterar om demokrati, som innebär att alla människor ska ha samma möjlighet att vara med och bestämma och påverka sin situation. Citatet nedan är ett svar från förskolläraren Elin som arbetat som förskollärare i snart fyra år och som arbetar med de yngre barnen på verksamheten.

Inkludering handlar om att alla barn ska utefter sina förutsättningar kunna vara med i det som vi gör. Inkludering handlar om att barnet ska få möjligheten att kunna påverka sin situation. Inkludering kopplar jag till vad läroplanen säger om att förskolan ska vara en demokratisk plats som alla ska kännas sig trygga i (Ur intervju med Elin).

I ovanstående citat kopplar vi det som Elin beskriver till förskolans läroplan (Skolverket, 2018, s.6) riktlinjer om att "Förskolan vilar på demokratins grund. Därför ska dess verksamhet utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom förskolan ska främja aktningen för varje människas egenvärde och respekten för vår gemensamma miljö". Elin beskriver inkludering som en demokratisk självklarhet för alla barn och som ska förutsätta att alla barn känner sig trygga oavsett förutsättningar.

Vidare belyser hur inkludering kan bli ett dilemma för pedagoger på förskolan. Inkludering kan i praktiken bli något som inte alltid går att möjliggöra utan blir en svårighet i deras yrkesroll och vad det innefattar. Hon menar att förskolläraryrket inte enbart innebär att arbeta med barngruppen, det finns flera arbetsuppgifter som också dagligen måste genomföras inom yrkesrollen för att verksamheten ska fungera. Det kan vara arbetsuppgifter som kan orsaka att tid med barnen minskar och att arbetet med inkludering i barngruppen brister.

Inkludering kan jag ibland uppfatta svårt. Men tanke på allt vi ska hinna med under en dag, duka, diska, blöjor, plocka undan så orsakar det att vår tid med barnen minskar för vi måste göra massa "annat" och vårt arbete med inkludering i barngrupper blir då också drabbat. Tillgodose alla barn under en dag bli ibland ett dilemma för oss pedagoger (Ur intervju med Elin).

Det som Elin poängterar om att tiden inte alltid räcker till i verksamheten och som vidare kan bli ett dilemma för pedagoger, kopplar vi till vad Sandberg och Norling (2014) poängterar angående tidsbristen på verksamheten. Författarna nämner att pedagoger beskriver bristande tid på verksamheten för att kunna bemöta och inkludera barn i behov av särskilt stöd i barngruppen. Detta tolkar vi kan leda till att personalen inte har möjlighet att synliggöra inkludering och som vidare kan leda till att alla barn inte får samma förutsättningar att kunna delta i barngruppen då personalen inte har nog med resurser.

Kajsa som har en lång arbetslivserfarenhet inom förskolan lyfter inkludering som en självklarhet för alla barn oavsett förutsättningar och behov. Inkludering ska innefatta att alla barn får vara med på lika villkor och det är personalens ansvar att se till att detta blir genomförbart.

Inkludering innefattar att alla har en plats, en självklar sådan, oavsett om det gäller funktionshinder eller inte. Ett funktionshinder ska inte ses som ett hinder. Det ingår i vårt yrke att se till att inget barn hamnar utanför utan sin egna vilja. (Ur intervju med Kajsa).

Det som Kajsa förklarar tolkar vi är att hon menar att inga barn ska vara själva om barnet inte så önskar, att förskollärarna ska se till att alla barn har en plats. Vid intervjun med Emma framkommer det att alla barn ska bli inkluderande utifrån sina villkor, alltså om barnet vill vara med eller inte. Vi ser ett samband i det som Kajsa och Emma förklarar om deras uppfattningar kring barnets egna påverkan av deras delaktighet, att barnet själv kan få avgöra om det vill vara inkluderande eller inte.

Jag tänker på det här med kränkning och liknande, man ska hellre inte kränka ett barn och tvinga in i lek, samtidigt står det i läroplan att man ska inkluderas och man ska lära sig samarbeta och jobba i grupp och de påverkar framtiden för barnet i skolan. (Ur intervju med Emma).

Emmas uttalande om barns rätt till att själva kunna påverka sitt deltagande tolkar vi kan kopplas till en demokratisk fråga. Björklund (2014) belyser ett demokratiskt förhållningssätt som innebär vuxnas sätt att bemöta barn i förskolan, att demokrati i grunden handlar om att barnen har rättigheter och skyldigheter att kunna påverka och ta ansvar i sin närmiljö. En rättighet som barnen har i förskolan tolkar vi är att barnen ska utifrån sina önsknings få påverka sitt deltagande. Slutligen menar vi att det finns en likhet i det som Emma och Björklund (2014) tar upp kring demokrati och barns rättigheter, att det handlar om barnets möjligheter till att själva påverka sin inkluderande roll. Förskolläraren Ingrid poängterade att alla barn har olika sätt att se sig inkluderade i gruppen.

Alla barn är olika, vissa barn känner sig inkluderade, man märker att de är med fast att de är mer passiva än andra och andra barn är väldigt aktiva och känner sig kanske inte inkluderade för att de hörs men det kanske inte bekräftas (Ur intervju med Ingrid).

Det som Ingrid förklarar i sin intervju om att barn har olika behov av att känna sig inkluderade och har varierande syn på vad en inkluderande roll i barngruppen kan innefatta, har en likhet i vad Eriksson framhäver. Eriksson (2014) betonar om barns olika upplevelser i deras deltagande på verksamheten, att barns tillvaro i barngruppen måste bli respekterad av vuxna, genom att bekräfta dem så känner de sig delaktiga och får inflytande. Vi ser ett samband kring det som Ingrid förklarar och det som Eriksson framhäver, att barn har olika uppfattningar kring vad en inkluderande roll innefattar. Vi tolkar utifrån det som Ingrid och Eriksson framhåller att vissa barn kan känna sig inkluderade bara av att vara i samma rum som andra barn, medan andra barn som visar sig vara mer aktiva behöver ha mer stöd och bekräftelse för att känna sig inkluderade.

Intervjun med Ingrid gav oss även en inblick kring en berättelse om ett barn på hennes avdelning som har svårt att inkluderas i resten av barngruppen. Barnet som hon beskriver har svårigheter med det verbala språket och det sociala samspelet med andra barn.

Det kan vara svårt att inkludera barn som är tystlåtna och som vill sitta för sig själva för de mesta eller bredvid oss pedagoger. I vår barngrupp har vi ett äldre barn som har svårigheter att ta egna initiativ till samspel och gemenskap. Jag märker att barn som kan föra dialoger har lättare att inkluderas (Ur intervju med Ingrid).

Det som framkommer i citatet ovan med förskolläraren Ingrid tolkar vi handlar om att hon tycker att det blir ett dilemma att inkludera barn som är tystlåtna och som har svårigheter med att ta egna initiativ till samspel och gemenskap. Ingrid poängterar även dialogens betydelse för barnen för att en naturlig inkludering ska bli möjlig. Johansson (2011) understryker att kommunikation och dialog innebär att barn får möjligheten att lära sig samtala och delta i sociala sammanhang som vidare bidrar till ett deltagande. Det som Ingrid kommenterar tolkar vi har en koppling i det som Johansson understryker, att kommunikationen är ett grundläggande verktyg för barnen att använda sig av för att kunna involveras i det sociala samspelet med andra som vidare blir en gemenskap och som i sin tur kan bidra till en naturlig inkludering.

Vidare fick vi en inblick i intervjun med Maria genom hennes berättelse om ett barn på hennes avdelning som de misstänker kan ha en typ av diagnos. Hon beskriver att detta barn har svårigheter i flera vardagssituationer i verksamheten och att barnet är i ständigt i behov av att ha en vuxen intill sig som stöd.

På vår avdelning har vi det väldigt tufft med ett barn som visar symtom på en diagnos, då detta barnet ofta både hamnar i konflikter och kräver mycket uppmärksamhet samt nära stöd från oss personal. Det är oftast samma barn som behöver mer uppmärksamhet och stöd som tyvärr orsakar att vi inte hinner med resten av barngruppen på samma villkor och det blir svårt att få alla barn delaktiga i det vi gör (Ur intervju med Maria)

I citatet ovan tolkar vi att Maria beskriver att hennes avdelning har svårigheter att hinna med att ge alla barn lika mycket stöd, då det är ofta är samma barn som visar mer uppståndelse och kräver mer närvarande personal. Vidare tolkar vi att Maria menar att det lätt kan bli ett dilemma för personalen på förskolan att hinna möta och se alla barn som i sin tur leder till att det blir svårigheter att inkludera alla. Våra tolkningar kopplar vi till det som författarna Lillqvist och Granlund (2009) lyfter om att det är en stor risk att personalen på förskolan lätt kan missa att ge fokus och uppmärksamhet till alla barn i gruppen, även de barn som visar på behov av ständig uppmärksamhet och diagnos. Vidare att de barn som ständigt kräver närvarande personal både tar större plats och mer tid. Vår uppfattning är att det som Maria förklarar i citatet blir en konsekvens som kan leda till att det inte blir en inkluderande miljö för alla barn, då de resterande barnen inte får samma tid och närvaro från pedagogerna som kan behövas.

Förskollärarna har framfört olika synvinklar kring barns inkludering i förskolan, detta kan i sin tur kopplas till att de har en och samma grundtanke kring inkludering i förskolan. Även om det finns hinder och olika tillvägagångssätt för barnet att kunna inkluderas så ska det vara lika villkor för samtliga barn att kunna inkluderas, och alla barn ska ha rätt till att ta lika mycket plats i verksamheten.

7.2 Inkluderande förskolemiljö

Utifrån resultatet har vi fått bekräftat att förskolans arbete med miljö har en avgörande betydelse och stor påverkan på barnet när det kommer till att omsorg, lek och lärande ska bilda en helhet. Flera förskollärare har poängterat att deras arbete med att anpassa verksamhetens miljö efter barnens förutsättningar och behov har visat stora skillnader på deras mål att få alla barn inkluderade. I citatet nedan framför förskolläraren Eva sin syn på att förskolans val av material har en stor påverkan när det kommer till att få barnen inkluderade i verksamheten.

Efter att vi har fått in nytt material som barnen gillar och även ändrat möblemanget på avdelningen så märker vi stor skillnad på barnens delaktighet och inkludering i leken. Jag tror att om barnen har material som de gillar så leker de lättare tillsammans och har inte lika stort behov av närvarande pedagog (Ur intervju med Eva).

Eva poängterar i citatet att hennes avdelning har prioriterat att förändra miljön som vidare bidrog till att barnen lättare blev delaktiga och inkluderade i leken. Vidare tolkar vi att Eva menar att material och avdelningens struktur har stor påverkan på barnens möjligheter att bli inkluderade, då hon beskriver att avdelningen har tagit in material efter barnens intressen som vidare bidragit till att barnen inte har lika stort behov av pedagogerna. Vår tolkning till Evas förklaringar om förskolemiljön betydelse för barns inkludering koppar vi till det som Engdahl och Årlemalm-Hagsér (2015) uppmärksammar om pedagogisk miljö. Författarna tar upp att personalens val av miljöns utformning samt val av material på avdelningen är en central del i barns möjlighet till att kunna bli inkluderade. Slutligen så är vår uppfattning utifrån citatet med Eva att en inkluderande förskolemiljö ligger i pedagogernas ansvar då vi tolkar att både inköp av material och rummets utformning påverkar barnens möjligheter till inkludering på verksamheten.

Fortsättningsvis redogör Eva att det inte enbart handlar om rätt val av material och möblemang på avdelningen för att möjliggöra barnens inkludering. Hon uttrycker i citatet nedan att det även krävs full personalstyrka i verksamheten för att det ska finnas tid och möjlighet att kunna möta och inkludera alla barn, för att kunna stödja de barn som är i behov av stöd.

För att inkludera alla barn på ett bra sätt och ge stöd till alla barn som behöver så krävs det att vi är full personalstyrka, annars finns de inte tid att stötta det barn som behöver hjälp med något (Ur intervju med Eva).

Ovanstående kommentar kan tolkas som att Eva belyser svårigheten kring att tiden inte räcker till för att kunna inkludera alla barn och möta det enskilda barnet, då möjligheten att kunna ge stöd till alla barn påverkas negativt om det inte finns full styrka i personalgruppen. I citatet nedan framkommer ett liknande svar från Emmas angående om hur hon tycker att en bra förskolemiljö ska se ut för att möjliggöra inkludering för alla barn.

Jag tycker att det bör finnas mer möjlighet till att dela upp barnen, en förskolemiljö ska givetvis vara inspirerade och lekfull och barnen ska ha möjlighet till olika leker där alla barn kan inkluderas (Ur intervju med Emma).

Utifrån Emmas svar går det att tyda att hon berör betydelsen av att förskollärare bör ha mer möjlighet att kunna dela upp barngrupperna i mindre grupper för att lättare kunna inkludera alla barn i miljön, som ska vara en inspirerande och lekfull plats. Flertal förskollärare lyfte betydelsen av att dela upp barngruppen i mindre grupper för att lättare få tid, kunna se och möta det enskilda barnets förutsättningar och behov. Uppdelade grupper bidrar till att förskollärarna har större möjlighet att kunna se barnen och som möjliggör att barnen lättare kan inkluderas i gruppen. Johansson (2011) poängterar att det är lättare för det enskilda barnet att inkluderas när det stora barngrupperna delas upp då möjligheten för barnen ökar att kunna både synas och höras. Men, förskollärarna poängterar även att uppdelade grupper också kräver både tid och personal, och att detta inte alltid är rimligt att genomföra i praktiken även om det är målet.

På motsvarande sätt beskriver förskolläraren Elin likt Emma att deras verksamhet strävar efter fördelning av barnen och understryker att det märks tydligt på barnen oavsett deras förutsättningar och behov att de trivs bättre och lättare vågar ta plats när det inte är så stora barngrupper.

På min avdelning där barnen är mellan 1 - 2 år försöker vi så ofta det går att dela upp barnen i mindre grupper för att barnen lättare ska kunna synas (Ur intervju med Elin).

Hon framförde även förskollärarnas uppskattning kring fördelningen av barngruppen som i sin tur bidrar till en trivsamt miljö för alla. Elin belyste även deras arbete med att försöka skapa rum i rummet för att underlätta för barnen att bli inkluderade. Hon menar att detta utifrån hennes avdelning bidrar till att även om barnen leker med olika saker och olika lekar så bidrar det ändå till en gemenskap i gruppen då alla barn vistas i samma rum oavsett sysselsättning. Rum i rummet menar Elin handlar om att tillsammans med barnen skapa en inspirerande och rolig miljö utifrån barnens intresse och nyfikenhet. Detta för att lättare kunna inkludera alla barn. Engdahl och Årlemalm-Hagsér (2015) nämner miljöns betydelse på förskolan och framhäver rumslig uppdelning som ett verktyg för att kunna uppmärksamma alla barns olika intressen och behov i leken. Vidare bidrar detta till att alla barn får en möjlighet till att inkluderas i leken efter sina förutsättningar och behov. Elin berättar ett exempel från sin avdelning där arbetslaget har ett dilemma med att inkludera ett barn i gruppen.

Arbetslaget kan till exempel om man vet att det är ett barn som behöver lite mer stöd och hjälp med inkludering fokusera på barnets intresse. Om barnet gillar bondgårdsdjur, då kanske man kan göra en sån hörna i rummet just då för att det barnet ska få möjlighet att ta med sig de andra barnen i något hen tycker om (Ur intervju med Elin).

Citatet ovan kan tolkas som att rum i rummet är en metod som denna förskola använder sig av för att få alla barn inkluderade och delaktiga i leken. Som Elin beskrivit så kan denna metod hjälpa barn som har svårigheter med att ta kontakt med andra barn och som behöver extra stöd för att kunna inkluderas i gruppen. Denna metod kan tolkas som ett inkluderande tillvägagångssätt som skapar möjligheter för alla barns delaktighet genom att barnens intresse tillgodoses och blir ett verktyg för gemenskap. Detta kopplas till vad förskolans läroplan (Skolverket, 2018) belyser om att verksamheten ska utgå ifrån barnets behov och en helhetsyn på barnet som individ. Även att verksamheten ska utgå ifrån barnets individuella erfarenheter och intressen som vidare bidrar till att barnen hittar motivation och drivkraft för att söka sig kunskaper. Läroplanen (Skolverket, 2018) riktlinjer om att förskolan ska hitta barnens motivation tolkar vi kan kopplas ihop till Elins synpunkter när det kommer till att inkludera alla barn, att pedagogerna måste fokusera på barnets intresse för att skapa möjligheter till barnens deltagande.

Resultatet visar att flertalet förskollärare som intervjuats har belyst att en inkluderande arbetsmiljö för barn i behov av särskilt stöd handlar om struktur och tydlighet kring det som komma skall i en dag på verksamheten. Nedan presenteras citat från två förskollärares beskrivningar om vad struktur och tydlighet innebär för en inkluderande förskolemiljö för alla barn.

Många barn oavsett om man är i behov av stöd eller ej, märks uppskattar om dagens struktur är tydligt framvisat. Att vi berättar för barnen, så här kommer dagen se ut, att vi visar med hjälp av t.ex. bilder, tecken, verbal kommunikation om vad som ska hända. (Ur intervju med Maria).

Att vi med hjälp av t.ex. ett schema visar barnen dagens upplägg. Men också har med hjälp av ett schema visa struktur på hur man t.ex. tar på sig kläderna steg för steg i tamburen underlättar mycket för alla barn. Med hjälp av bilder, visa tydligt vad som ska vara i fokus och i vilken ordning (Ur intervju med Elin).

Vår uppfattning utifrån vad förskollärarna ovan poängterar är att det behövs en bestämd struktur som tydligt visar för barnen hur dagen eller veckan kommer se ut och genomföras. Ett schema på väggen eller en organiserad samling som visar med olika verktyg vad som komma ska under dagen, detta för att barnen lättare ska kunna förbereda sig och som även gör det tydligare för alla barn att förstå dagens upplägg. Förskolläraren Eva belyser även pedagogens kroppsspråk som ett betydelsefullt verktyg när det handlar om tydlighet och struktur.

Använda drama och tydligt kroppsspråk när jag vill förtydliga vad jag vill framföra. Under en samling använder jag ofta rekvisita kring samlingens syfte, för att lättare få alla barnen inkluderande beroende på barnets förutsättning och behov. För att tydligare visa vad det är jag vill få fram (Ur intervju med Eva).

Förskolläraren Eva förklarar att hon använder sig av ett tydligt kroppsspråk och andra olika material som rekvisita när hon vill förmedla något till barnen under exempelvis en samling. Hon menar utifrån vår tolkning att kroppen som verktyg är ett viktigt redskap när det kommer

till att möjliggöra inkludering för alla barn. Förskolläraren Carina belyser sin syn på vad ett viktigt redskap innebär när det kommer till att möjliggöra inkludering. Hon belyser kommunikationen med barnen som en viktig del av arbetet med barns delaktighet.

Jag tycker det är viktigt att prata med alla barn så alla barn får bli hörda. Det verbala språket och kommunikation är något som jag tycker är a och o när det kommer till barns delaktighet (Ur intervju med Carina).

Det som Carina framhävde i hennes intervju om att kommunikationen är ett betydelsefullt redskap för pedagoger i deras arbete med att möjliggöra inkludering för barn, tolkar vi har en koppling till vad tidigare forskning belyser om kommunikationens betydelse för barn i förskolan. Johansson (2011) understryker att samtal mellan barn och vuxna är i vardagen betydelsefullt och en demokratisk fråga när det handlar om inkludering. Vidare menar författaren att när barn har kommunikativa gemenskaper med andra skapas det naturligt inkludering och delaktighet i gruppen. Resultatet utifrån vår tolkning är att förskollärarnas beskrivningar av vad en inkluderande förskolemiljö innebär handlar till stor del av deras individuella beslut, förhållningssätt och prioriteringar i deras yrkesroll.

7.3 Barn i behov av särskilt stöd

Utifrån intervjuerna så har flertal förskollärare framfört att alla barn på förskolan har ett behov av särskilt stöd någon gång under en dag på förskolan. Barn behöver olika stöd i situationer och likaså olika behov av mängden stöd. Förskollärarna menar att det är viktigt att se och möta varje barn samt att alla barn är olika och är i varierande behov av stöd. Nedan synliggörs citat från två förskollärare som vi intervjuat angående deras syn på vilka barn det är som har behov av särskilt stöd. De två förskollärarna har en liknande uppfattning gällande vilka barn på förskolan som är i behov av särskilt stöd då flera poängterar att alla barn i barngruppen är i behov av stöd men i olika grad och situationer.

Barn i behov av särskilt stöd handlar inte om barn som ibland behöver stöd, stöd behöver alla barn men i olika situationer och så kommer det alltid vara. Alla barn har ibland en dålig dag, och det kan innebära extra svårigheter just för stunden (Ur intervju med Elin)

Alla barn är i behov av särskilt stöd. Behov i olika situationer under en dag/vecka eller enstaka gånger. Alla barn på vår avdelning har behov av stöd någon gång under dagen men i olika situationer (Ur intervju med Maria).

Utifrån det Maria och Elin säger går det att tolka att begreppet barn i behov av särskilt stöd är ett brett begrepp och att barnen som är i behov av stöd är inte några specifika barn utan kan tolkas som hela barngruppen är i behov av stöd, men har olika behov och i varierande situationer. Detta var något som alla förskollärare vi intervjuade poängterade och menade att det är en utmaning i deras arbete att kunna möta alla barn i dessa situationer, då både tid och personal krävs för att kunna hantera situationer och ge stöd till de barn som behöver. Vidare ser vi liknande uppfattningar i vad Emma och Eva framförde i deras intervjuer när det handlar om begreppet barn i behov av särskilt stöd. Citaten nedan framhäver att begreppet är omfattande.

Det är väldigt brett spann, kan vara både att man är i behov av stöd fysiskt, neurologiskt, mentalt och det kan vara hemförfällande. För mig som pedagog handlar det om att möta barnet som person och inte låta hinder eller beteende ta över (Ur intervju med Emma).

Det kan vara barn som man vet har ett hinder som t.ex. kan vara ett barn som är blind eller sitter i rullstol. Eller ett barn som inte kan det svenska språket som behöver extra stöd kring kommunikationen (Ur intervju med Eva).

Utifrån vad som beskrevs ovan kan det tolkas som att förskollärare även kan se på begreppet barn i behov av särskilt stöd på flera sätt. Att det kan vara barn som har ett hinder i deras fungerande vardag på verksamheten som kräver ett speciellt stöd och ständigt närvarande personal. Ur Emmas svar angående att barn i behov av särskilt stöd tolkar vi att Emma menar att detta kan vara barn som behöver både fysisk och psykiskt stöd och att det är viktigt att pedagoger möter det enskilda barnet. Detta kan kopplas till vad Lutz (2013) nämner om att pedagoger bör se på barnet som individ och inte lägga för stor vikt vid barnets sätt att uttrycka och bete sig som vidare kan upplevas som ett hinder för barnet. Ur Evas och Emmas beskrivningar av vilka barn som är i behov av särskilt stöd kan det tolkas som att de ser på att barn som har exempelvis fysiska hinder eller barn med annat modersmål behöver mer självklart stöd för att kunna få en fungerande vardag.

Under intervjun med Eva diskuterades barn i behov av särskilt stöd, hon uttryckte att hennes kunskaper med att bemöta alla barns olika behov ibland inte räcker till. Vi tolkar att hon i citatet nedan menar att det är svårt att tillgodose alla barns behov av stöd på rätt sätt utifrån situationen som de befinner sig i.

Jag upplever att jag ibland inte har tillräcklig kunskap för att på ett professionellt sätt kunna möta alla barn som behöver mitt stöd. Det blir därför svårt att tillgodose alla barns olika behov (Ur intervju med Eva).

Utifrån det som Eva i citatet ovan framhäver tolkar vi att det kan kopplas till det som Sandberg och Norling (2014) uppmärksammar om att det saknas utbildning och kunskap hos personalen på förskolor när det handlar om olika metoder att använda sig av vid barn i behov av särskilt stöd. Då vi kan tyda att hon med andra ord menar att det behövs mer kunskap och vidareutbildning inom ämnet för att professionellt kunna ge rätt stöd till alla barn. Avslutningsvis så visar studiens resultat att förskollärarna har framfört olika synvinklar på hur inkludering kan se ut och genomföras ute på verksamheterna. Men förskollärarna framförde också en gemensam syn kring att inkludering är avgörande för det demokratiska arbetet i förskolan som handlar om att barnen ska få möjlighet till deltagande utifrån deras förutsättningar och behov.

8 Slutdiskussion

I denna del diskuteras och framförs våra egna tankar och slutsatser kring det resultat vi tidigare fått fram. Vi kommer även framföra ytterligare forskning och tillvägagångssätt som vi ser skulle kunna leda studiens undersökning vidare.

Syftet med studien var att undersöka hur förskollärare ser på sitt arbete med att inkludera alla barn oavsett förutsättningar och behov. Vi ville synliggöra förskollärares egna uppfattningar kring vad inkludering innebär för barn i behov av särskilt stöd och hur det möjliggörs. Våra frågeställningar handlar om att vi vill ta reda på förskollärares syn på vilka barn som är i behov av särskilt stöd, hur definierar förskollärare inkludering i förskolan och hur beskriver förskollärarna sitt arbete med att kunna inkludera alla barn. Vi har analyserat resultatet utifrån våra tidigare förklaringar till den fenomenografiska ansatsen som används för att kunna hantera och redogöra olika forskningsfrågor (Kroksmark, 2007).

Flertal förskollärare som vi har intervjuat framhävde att det inte finns några specifika barn som är i behov av särskilt stöd, utan att alla barn går under begreppet. Här kan vi dra en slutsats utav vår analys att det finns en gemensam syn kring begreppet barn i behov av särskilt stöd, att alla barn har ett behov av stöd men i olika grad och situationer. Vidare anser vi att detta stämmer överens med vår syn på att alla barn involveras i begreppet, med det menar vi utifrån våra tidigare erfarenheter att det ständigt finns behov av stöd hos alla under en dag på förskolan. Då våra uppfattningar är att alla barn oavsett förutsättningar har dåliga dagar som kan bidra till att de behöver stöd just för dagen, detta kopplar vi till vad Sandberg och Norling (2014) poängterar om att barn i behov av särskilt stöd inte är förutbestämda barn utan att det kan variera och vara vilket barn som helst när som helst. Dock anser vi att barn i behov av särskilt stöd också kan handla om barn som har ett självklart behov av stöd på grund av till exempel funktionshinder eller diagnos.

Den tidigare forskningen av Akalin m.fl. (2014) antyder att pedagoger inte har nog med kunskaper för att kunna bemöta alla barns behov, detta har även förskolläraren Eva poängterat i vår studie. Hon upplever att hennes kunskaper inte är tillräckliga för att kunna bemöta alla barns olikheter och att det då blir komplicerat att tillgodose barnens behov. Dock reflekterar vi över om det verkligen finns korrekta metoder angående hur vuxna ska möta och förhålla sig till barn som har behov av särskilt stöd, då alla barn är olika och har varierande behov. I själva verket menar vi att det inte finns papper på vad som är rätt metod att arbeta med när det kommer till att möta alla barns olika förutsättningar och behov. Förskolans läroplan (Skolverket, 2018) nämner att förskolans verksamhet inte kan utformas och genomföras på samma sätt överallt då verksamheten ska ta hänsyn till barnens olika förutsättningar och behov.

Detta som läroplanen fastställer kopplar vi till vad vi tidigare reflekterat över när det kommer till korrekta metoder att använda sig av i mötet och arbetet med barn. Vi menar att de inte går att ha förutbestämda metoder utan, det är enligt vår åsikt att pedagogernas engagemang och intresse att vilja möta det enskilda barnet. Vidare kan vi se en koppling mellan vår reflektion och det som Johansson (2011) nämner om att det är avgörande för pedagoger att möta det enskilda barnet för att kunna skapa en trygg och lärorik plats för barnet. Slutligen anser vi som vi tidigare antytt att pedagogernas förhållningssätt är avgörande för att kunna möta det enskilda barnet förutsättningar och behov.

I resultatet framkommer det att inkludering kan upplevas som ett dilemma för pedagoger i förskolan då de förklarar att vardagsuppgifter i yrkesrollen kan orsaka att tiden med barnen

minskas. Dilemmat som förskollärarna upplever kring inkludering är något som vi alla tre kan relatera till från våra tidigare erfarenheter i förskolan. Då vi har upplevt att både bristen på tid och personal samt vardagsuppgifter som ingår i det dagliga arbetet påverkar pedagogers arbete med barngruppen. Detta är något som vi upplever kan bli ett problem i vår kommande yrkesroll med barnen i förskolan, då vi anser att tiden med barnen är avgörande för att kunna tillgodose och möta alla barns olika behov, även för att pedagoger ska ha möjlighet att kunna följa riktlinjer och strävansmål som läroplanen säger om barns rätt till delaktighet i förskolan.

Förskolans läroplan (Skolverket, 2018) nämner att varje barn ska få uppleva sig att få vara en tillgång i gruppen, även att barn ska få möta vuxna som ser varje barns möjlighet till samspel med både det enskilda barnet och barngruppen. En slutsats som kan dras är att inkludering bygger på demokrati då flera förskollärare har poängterat att alla barn oavsett deras förutsättningar och behov ska få samma möjlighet att få påverka deras situation och delaktighet på verksamheten. Ytterligare att inkludering i förskolan kan bli en utmaning för förskollärarna i deras yrkesutövning, men det är enligt Björklund (2014) en skyldighet för alla verksamma inom förskolan att informera och arbeta med demokrati i arbetet med barnen. Det som Björklund understryker är en skyldighet är något som vi kommer ta med oss i vår kommande yrkesroll, vi anser att vi har ett stort ansvar att få alla barn medvetna om våra rättigheter och skyldigheter samt att själva kunna få vara med och påverka sin situation.

En av förskollärarna uttryckte sin osäkerhet kring att inkludera alla barn, hon framförde att det kan bli en svårighet att inkludera barn som inte vill. Då uppfattningen kan bli att man tvingar in barnet i en situation vilket i sin tur kan upplevas som en kränkande handling för barnet. Vi kan utifrån våra egna erfarenheter relatera till det som förskolläraren uttrycker att det kan bli ett dilemma för personalen att inkludera alla barn, då vi själva upplevt att det finns barn som har svårigheter med att kunna samspela med andra barn och som i sin tur kan leda till att dessa barn inte blir inkluderade. Slutsatsen som vi kan dra i detta är att det finns olika förhållningssätt som förskollärarna kan använda sig av för att undvika att inkludering blir en svårighet för barn. Ett förhållningssätt som vi anser är betydelsefullt och som vi upplevt är användbart kopplar vi till det Johansson (2011) poängterar om att förskollärare behöver ha en närvaro i barns världar. Det krävs en gemenskap mellan vuxna och barn, där både psykisk och fysisk närvaro används för att barnen ska vilja närvara och som vidare kan leda till att inkludering sker på barnets egna villkor.

Flertalet av förskollärarna uttryckte tydlighet och struktur som ett avgörande förhållningssätt när det handlar om deras arbete med att inkludera barn, alla barn gynnas av tydlig struktur i vardagen. En tydlig struktur i verksamheten hjälper främst det barn som är i behov av särskilt stöd men det är också ett fungerande hjälpmedel för resterande barngrupp. Vi anser precis som läroplanen (Skolverket, 2018) understryker att den dagliga verksamheten ska vara tydlig och hävda grundläggande värderingar och även att förskolan ska erbjuda barnen en rättvis dagsrytm utifrån dess förutsättningar och behov. Att vara väl förberedd kring det som komma ska menar vi är avgörande för att individuellt kunna planlägga sitt deltagande i en situation. Genom att pedagoger berättar för barnen vad som ska hända under dagen eller att man använder sig av verktyg som exempelvis kan vara tecken, bilder, scheman samt kroppsspråk så underlättar det för barnen att kunna följa med i verksamhetens olika delar. Här kan vi dra slutsatsen att en tydlig kommunikation är ett viktigt hjälpmedel för att skapa en tydlighet och struktur för att barnen ska kunna bli delaktiga på lika villkor. Förskollärarna poängterar återkommande att kommunikationen med barnet är ett grundläggande redskap och en demokratisk fråga som påverkar deras arbete med inkludering av alla barn.

Förskolans miljö är ett område som återkommande poängteras av förskollärarna när det kommer till barns möjlighet till delaktighet i förskolan. Förskollärarna menar att miljön i verksamheten har en stor påverkan när det kommer till barns möjligheter att kunna inkluderas i det som vardagligen sker. Engdahl och Ärlemalm-Hagsér (2015) påstår precis som vi att en inkluderande förskolemiljö ska innefatta att verksamheten ska utgå ifrån det individuella barnet, att se på vad barnet har för intressen och vilka förutsättningar och behov barnet har. Med det menar vi att det behövs ha en helhetssyn på barnet som individ för att verksamheten ska kunna utformas så att utveckling och lärande bildar en helhet.

Utifrån vad förskollärarna beskrivit kan även en inkluderande förskolemiljö handla om att verksamheten prioriterar och arbetar med mindre barngrupper, som i sin tur möjliggör inkludering för alla barn. Vidare beskriver förskollärarna att mindre barngrupper inte enbart gynnar barn i behov av särskilt stöd utan alla barn har lättare att inkluderas och får en möjlighet till samspel och delaktighet. Detta poängteras i tidigare forskning av Nilholm och Göransson (2014) som menar att mindre barngrupper är något som gynnar verksamhetens arbete med alla barn.

Våra tidigare erfarenheter säger dock att förskolans arbete med mindre barngrupper kan bli ett dilemma på verksamheten trots att det är något alla strävar efter, då uppdelning av barngruppen kräver mer personal än vad vi upplever finns tillgängliga under en dag. En slutsats vi kan dra utifrån vår analys av resultatet är att stora barngrupper kan orsaka att det kan bli svårt för pedagogerna att hinna möta och inkludera alla barn. Dilemmat blir då hur förskollärarna ska kunna dela in barngruppen om det inte finns resurser och tid som kan möjliggöra det. Förskolan ska, enligt läroplan Skolverket (2018) bemöta och se det enskilda barnet och verksamheten ska utformas i likhet med de demokratiska värderingarna. Som blivande förskollärare upplever vi att bristen på personal kan leda till en frustration och uppgivenhet då vi anser att personalbristen kan orsaka att det blir svårt att leva upp till läroplansmålen som ingår i vår professionella yrkesroll. Vidare kan detta orsaka att vi får svårigheter att möjliggöra alla barns inkludering och det begränsar även våra möjligheter att få möta det enskilda barnet.

Något vi har reflekterat över som vi anser är betydelsefullt och viktigt men som förskollärarna dock inte har lyft i intervjuerna är arbetslaget samarbete för att kunna möjliggöra en inkluderande förskolemiljö för alla barn. Vår reflektion är att ett bra samarbete inom arbetslaget är ett grundläggande verktyg för att skapa en gemenskap i barngruppen och hela verksamheten. Även om det är brist på tid och personal så anser vi utifrån våra erfarenheter att en god kommunikation och sammanhållning i arbetslaget bidrar till att det blir lättare för personalen att ge rätt stöd till alla barn, då flera individer med olika synsätt möts och reflekterar. Läroplanen lyfter upprepade gånger att arbetslaget i verksamheten ska samarbeta när målen och riktlinjerna ska uppfyllas (Skolverket, 2018). Vår slutsats i detta är att ett gott samarbete i arbetslaget är något som vi i vår kommande yrkesroll kommer sträva efter att skapa, både för barnens men också för vår egen skull.

Avslutningsvis anser vi som blivande förskollärare att vår kommande yrkesroll har en viktig uppgift när det kommer till att förbereda barnen in i vårt demokratiska samhälle och vidare att det är en utmaning som vi kommer möta. Alla barn är olika och behöver olika stöd, det är därför viktigt att få tid att kunna möta och tillgodose varje barns individuella behov, annars ser vi att det kan bli en svårighet i vårt arbete med att inkludera barnen i verksamheten. Något som vi fått lära oss under vår utbildning och som vi vill ta med oss är att professionella förskollärare ska "stå stadigt på båda benen". Det innefattar att vi ska kunna luta oss mot en vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet i vår yrkesroll för att på bästa sätt ha möjlighet att möta alla

barn. Detta kopplar vi till vad Engdahl och Ärlemalm-Hagsér (2015) poängterar om att förskollärare aldrig blir fullärda, utan att vår kompetensutveckling måste hela tiden uppdateras och anpassas efter hur verksamheten och samhället förändras. Att stå stadigt på båda benen anser vi något som alla förskollärare ska prioritera i sitt yrke.

8.1 Vidare forskning

Vårt syfte med studien var att undersöka förskollärares syn på deras arbete med att inkludera alla barn oavsett förutsättningar och behov. Vi anser att vi har fått en fördjupad inblick i förskollärarnas arbete utifrån vårt resultat, men om tidsramen hade varit bredare så hade vi valt att komplettera intervjuerna med observationer för att kunna se hur förskollärarna arbetar med inkludering. Observation kan presentera nya synvinklar och arbetsmetoder som förskollärarna omedvetet använder sig av, och genom att blanda observation och intervju framkommer det en bredare och mer nyanserad bild av forskningsområdet. Vår studie är en mindre kvalitativ undersökning med ett fåtal respondenter, vilket kan påverka resultatets trovärdighet och generaliserbarhet, vi hade därför om tid funnits valt att intervjua fler förskollärare för att förhöja studiens trovärdighet.

I vår studie och undersökning så har vi valt att enbart fokusera på förskollärarnas syn på deras arbete, men för att bredda undersökningen så hade vi kunnat valt att intervjua specialpedagoger om deras arbete med att ge stöd. Ytterligare ett förslag på vidare forskning hade kunnat vara att involvera barnen, genom att samtala med dem kring deras syn på förskolans arbete med inkludering. Även att vara delaktiga i barnens vardag på verksamheten hade kunnat ge en inblick kring hur stödet påverkar barnets möjlighet till inkludering samt deras individuella utveckling.

9 Referenser

- Ahrne, G., & Svensson, P. (2015). *Handbok i kvalitativa metoder*. (2.) Stockholm: Liber.
- Akalin, S, Demir, S, Sucuoglu, B, Bakkaloglu, H & Iscen, F. (2014). The Needs of Inclusive Preschool Teachers about Inclusive Practices. *Eurasian Journal of Educational Research*.
- Björklund, S. (2014). *Lärande för hållbar utveckling*. Stockholm: Liber.
- Cato R. P. Björndal. (2013). *Det värderande ögat*. Stockholm: Liber.
- Engdahl, I., & Ärlemalm - Hagsér, E. (2015). *Att bli förskollärare: Mångfacetterad komplexitet*. Stockholm: Liber
- Eriksson, A. (2014). Barns delaktighet i förskolan. I A. Sandberg (Red.), *Med sikte på förskolan - barn i behov av stöd*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson Barajas, K., Forsberg, C., & Wengström, Y. (2013). *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap. Vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Eriksson-Zetterquist, U., & Ahrne, G. (2015). Intervjuer. I G. Ahrne., & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 34 - 54). Stockholm: Liber.
- Johansson, E. (2011). *Möten för lärande. Pedagogisk verksamhet för de yngsta barnen i förskolan*. Stockholm: Liber.
- Krokmark. T: (2007). *Fenomenografisk didaktik1– en didaktisk möjlighet*. Didaktisk Tidskrift Vol. 17, No. 2 - 3, 2007 JÖNKÖPING UNIVERSITY PRESS.
www.tomaskrokmark.se/Fenomenografiskdidaktik%202007.pdf
- Liden, G. (2011). *Från demokrati till e-demokrati - En jämförande studie av demokratiutveckling i det moderna samhället*.
<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:408564/FULLTEXT01.pdf>Gustav
- Lillkvist, A., & Granlund, M. (2009). *Preschool children in need of special support: prevalence of traditional disability categories and functional difficulties*. *Acta Paediatrica*, 99(1), ss. 131 - 134. DOI:10.1111/j.1651- 2227.2009.01494.x
- Lindstrand, L., & Brodin, J. (2007). *En skola för alla! Om barns och ungdomars rätt till delaktighet*. <http://socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/article/download/634/454>

- Lundqvist, J. (2016) *Educational pathways and transitions in the early school years Special educational needs, support provisions and inclusive education*
<http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:896595/FULLTEXT01.pdf>
- Lutz, K. (2013). *Specialpedagogiska aspekter på förskola och skola: Möte med det som inte anses lagom*. Stockholm: Liber
- Marton, F., & Booth, S. (2000). *Om lärande*. Lund: Studentlitteratur
- Nilholm, C. (2012). *Barn och elever i svårigheter - en pedagogisk utmaning*.
Lund: Studentlitteratur.
- Nilholm, C., & Göransson, K. (2013). *Inkluderande undervisning – vad kan man lära av forskningen?* FoU skriftserie nr 3. Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- Roos, C. (2014). Att berätta om små barn – att göra en minietnografisk studie. I Löfdahl, A., Hjalmarsson, M., & Franzén, K. (red.), *Förskollärares metod och vetenskapsteori*. Stockholm: Liber.
- Sandberg, A. Lillqvist, A. Eriksson, L. Björck - Åkesson, E., & Granlund, M. (2010).
“Special Support” in Preschools in Sweden: Preschool staff’s definition of the construct.
International Journal of Disability, Development and Education, 57:1, 43-57, doi:
10.1080/10349120903537830
- Sandberg, A., & Norling, M. (2014). Pedagogiskt stöd och pedagogiska metoder. I A. Sandberg (Red.), *Med sikte på förskolan - barn i behov av stöd*. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket. (2018). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011: reviderad 2018*. (5:e uppl.) hämtad från
<https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65d5aa/1553968116077/pdf4001.pdf>
- Skolinspektionen. (2018). <https://www.skolinspektionen.se>.
- UNICEF. (2009). *Barnkonventionen – FN:s konvention om barnets rättigheter*. Tillgänglig:
www.unicef.se/publikationer
- Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Vetenskapsrådets rapportserie 1:2011.
Stockholm: Vetenskapsrådet.

10. Bilagor

Bilaga 1 – Intervjuguide

Intervjufrågor till förskollärare

Hur många år har du arbetat som förskollärare?

Vad har du för typ av utbildning?

Hur är verksamheten organiserad?

Hur många barn går det på avdelningen du arbetar på?

Vad innebär begreppet inkludering för dig?

Hur beskriver du barn som är i behov av särskilt stöd?

Finns det några specifika barn som är i behov av särskilt stöd hos er? Vilken typ av stöd isåfall?

Hur tycker du att en bra förskolemiljö ska se ut för att möjliggöra inkludering för alla barn?

Förskollärare ska hjälpa barn i behov av särskilt stöd, hur ser du på dina kunskaper/erfarenheter av att bemöta barn?

Hur arbetar ni inkluderande med barn i behov av särskilt stöd?

Bilaga 2 - Informationsbrev

Hej!

Vi är tre förskollärostudenterna som heter Sara, Anna-Karin och Blerina, vi läser vår sjätte och näst sista termin på Göteborgs universitet. Vi skriver tillsammans vårt examensarbete som handlar om förskolans arbete med att inkludera barn i behov av särskilt stöd.

Vi vill med er hjälp försöka ta reda på hur förskolan arbetar med att inkludera och skapa delaktighet för alla barn, oavsett förutsättningar och behov. Vi kommer använda oss av intervjuer som kommer att spelas in genom en app på våra telefoner och detta gör vi för att kunna gå tillbaka och höra intervjun fler gånger så att inget missas.

Vi strävar efter att ni som medverkar i intervjuerna kommer vara konfidentiella och det är endast vi som genomför studien som kommer ta del av det inspelade materialet som så snart vårt examensarbete är klart och godkänt kommer att raderas. Ert deltagande i studien är frivilligt och ni har rätt att avbryta er medverkan när ni vill.

Tack för ert visade intresse!

Med vänliga hälsningar

Sara Ring
gusrinsaa@student.gu.se

Anna - Karin Nilsson
gusnilaneh@student.gu.se

Blerina Ahmeti
Blerinaahmeti21@gmail.com